

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(2), s. 18-30.

**Telkâri Sanatı'nın Kültürel Miras ve Turizm
Açısından Değerlendirilmesi**

Doç. Dr. Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK
Yüksek Lisans Öğrencisi İliyo AKYÜZ

Telkâri Sanatı'nın Kültürel Miras ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi*

Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK¹

İliyo AKYÜZ²

Özet

Geleneksel el sanatlarından biri olan telkâri sanatı, kültürel miras anlamında Mardin'in en önemli el sanatlarından biridir. İlk olarak Mezopotamya topraklarında işlenen ve daha sonradan dünyaya bu topraklardan yayılan telkâri sanatının, Süryani toplumunun ana sanatlarından biri olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze usta-çırak ilişkisi ile işlenen telkâri sanatı, genel olarak Süryaniler tarafından işlenmektedir.

Farklı kültürlerin bir arada yaşadığı yer olan Mardin, kozmopolit bir yapıya sahiptir. Birden fazla etnik grubun bir arada yaşadığı, kültürel ve dini etkinliklerin hep birlikte düzenlendiği Mardin ili, son dönemlerde turizmin ilgi odağı konumuna gelmiştir. Hem somut olmayan hem de somut kültürel mirası ile eşine az rastlanan Mardin, özellikle tarihi dokusu ile turistlere görsel şölen sunmaktadır. Kiliseleri, manastırları, camileri, medreseleri ve tarihi geleneksel evleri ile açık hava müzesi havasını yansıtan Mardin, kültür turizmi açısından son yıllarda hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu gelişim sayesinde telkâri sanatı da olumlu yönde etkilenmektedir. Telkâri sanatı Mardin'i ziyaret eden turistler tarafından oldukça ilgi görmektedir. Bu kapsamda Telkâri sanatının kültürel miras açısından önemi kavramsal olarak ele alınmış olup Mardin turizmine katkısı ve turizmdeki yeri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Miras Telkâri, Turizm.

Evaluation of Filigree Art in terms of Cultural Heritage and Tourism

Abstract

Filigree art, one of the traditional handicrafts, is one of the most important handicrafts of Mardin in terms of cultural heritage. It is seen that the filigree art, which was first processed in the Mesopotamian lands and then spread to the world from these lands, is one of the main arts of the Syriac society. Filigree art, which has been shaped with the master-apprentice relationship from past to present, is generally handled by the Assyrians.

Mardin, where the cultural and religious activities are organized together, has a cosmopolitan structure because different cultures and more than one ethnic group live together. Thus, it has recently become the focus of tourism. Its unique tangible and intangible cultural heritage offers a visual feast to tourists, especially with its historical texture. Reflecting the atmosphere of an open-air museum with its churches, monasteries, mosques, madrasahs and traditional historical houses, Mardin has shown rapid development in terms of cultural tourism in recent years. Thanks to this development, the art of filigree is also positively affected. Filigree art attracts a lot of attention from tourists visiting Mardin. In this context, the importance of filigree art in terms of cultural heritage has been conceptually discussed and its contribution to Mardin tourism and its place in tourism have been emphasized.

Keywords: Handicrafts, Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage Filigree, Tourism.

* Bu çalışma, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm Rehberliği Anabilim Dalı Tezsis Yüksek Lisans Programında İliyo AKYÜZ tarafından, Doç. Dr. Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK danışmanlığında tamamlanan dönem projesinden üretilmiştir.

¹Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, gulserenozaltassercek@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6552-4559.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Rehberliği Anabilim Dalı, iliyo_akyuz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5454-9945.

Giriş

Kültürel miras, geçmiş yıllardan günümüze miras kalan manevi değerler bütünüdür. Bu değerler somut olmayan ve somut kültürel miras olarak iki farklı gruba ayrılmaktadır. Somut kültürel miras unsurlarını genel olarak mimari yapılar oluştururken somut olmayan kültürel miras unsurlarını el sanatları, gelenek-görenekler, sözlü gelenekler, yöresel müzik ve yöresel yemekler gibi etnik öğeler oluşturmaktadır.

Mardin hem somut hem de somut olmayan kültürel miras değerleri konusunda oldukça geniş bir yelpazeye sahip bir destinasyondur. Cami, kilise, manastır, medrese, külliye ve geleneksel taş evler olarak somut; el sanatları, sözlü gelenekler, yemekler, müzik ve halay gibi unsurlar ile somut olmayan kültürel miras değerlerine sahiptir. Özellikle somut olmayan kültürel miras olarak el sanatlarından gümüşçülük, kuyumculuk, bakırcılık, kalaycılık ve semercilik gibi birçok farklı el sanatlarını bünyesinde bulundurmaktadır.

El sanatlarından biri olan telkâri sanatı, geçmiş yıllardan beri Mardin bölgesinde el ile işlenen gümüş işleme sanatıdır. Somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirilen telkâri sanatı Mardin bölgesi için en önemli kültürel miras değerlerinden biridir. İşleniş biçimi, kullanılan motifler ve kullanıldığı yerlere bakıldığında zaman manevi yönü ağır basan bir sanat olduğu görülmektedir. Bu sanat yeri geldiğinde bayan takısı olarak işlenirken yeri geldiğinde ise herhangi bir kilisenin ayinde kullanılan bir eşyası olarak işlenebilmektedir.

Bu çalışmada geleneksel el sanatlarından biri olan telkâri sanatının ne olduğu, nasıl işlendiği, nerelerde kullanıldığı ve Mardin bölgesi için kültürel değeri ve turizm açısından önemi araştırılmıştır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan telkâri sanatı, geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürmüş önemli el sanatlarından biridir. Bu çalışmanın amacı Mardin'in somut olmayan kültürel miras değerlerinden geleneksel el sanatı olan telkâri sanatının kültürel miras olarak ele alınarak turizm açısından önemi ortaya koyulmakta ve telkâri sanatının turistik ürün olarak değerlendirilmesi ve bilinirliğinin artırılmasıdır.

1. Kültürel Miras Unsurları

Kültür kelimesinin kökeni, Latince'deki "Cultura" kelimesinin ve bakmak veya yetiştirmek anlamlarına gelmektedir. Ayrıca, tarım literatüründe ekip-biçmek, sürmek ve ürün yetiştirmek gibi anlamlara gelmektedir (Güvenç, 1979; akt. Tabakçı, 2008, s. 10). Kültürel miras ise geçmiş yıllardan günümüze miras kalan, günümüze kadar varlığını bir şekilde sürdürmüş ve evrensel değerlere sahip olan eserler için kullanılan genel bir tanımlamadır.

Kültürel miras, insanların gelenek, görenek ve biriktirilen deneyimlerin devamlılığını oluşturan ve bir sonraki nesle aktarılmasını sağlayan önemli bir etkidir. Bu nedenle, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması sadece sahip olduğu önemden değil, aynı zamanda yeni öğrenme ve gelişim fırsatları sağladığından ve insanların geçmişleri hakkında iyi hissetmelerine vesile olduğundan oldukça önemlidir (Osman, 2018).

Kültürel miras aynı zamanda topluma mal olmuş ve toplum ile bütünleşmiş telkâri, gümüşçülük, bakırcılık, camaltı resmi, ahşap oymacılık, sabunculuk gibi el sanatları destan ve efsane gibi sözlü gelenekler, halk oyunları, mimari alanlar ve bunlara benzer birçok değeri içinde barındırır. Toplumlar bu değerleri yaşama, yaşatma ve bir sonraki nesle aktarmada önemli bir rol oynamaktadırlar. Aktarılamayan değerler kaybolmaya, zaman içerisinde tarihe karışmaya mahkûm edilmiş olurlar. Bu yüzden toplumların değerlerine sahip çıkması oldukça önemlidir. Aksi takdirde hem kültürün kaybolmasına hem de bir sonraki neslin kültürden yoksun bir şekilde yaşamasına sebebiyet olacaktır.

1.1. Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesinde anıtlar, yapı toplulukları ve sitler somut kültürel miras olarak kabul görmektedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde ise somut olmayan kültürel miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına geldiği belirtilmektedir (UNESCO, 2021). Binalar, tarihi yerler, kültürel eserler, arkeolojik alanlar, resim, heykel, anıtlar ve botanik bahçeler gibi değerler somut kültürel mirası oluştururken; inançlar, gelenek ve görenekler, el sanatları, müzik, dans, sözlü gelenekler, dini törenler, sosyal uygulamalar, doğal park alanları, bilimsel ve estetik değerlere sahip jeolojik oluşumlar ve edebiyat gibi değerler ise somut olmayan kültürel mirası oluşturmaktadır.

Kültür mirası üzerine durulduğunda somut kültürel mirasın durağan olduğu, somut olmayan kültürel mirasın ise dinamik olduğu görülmektedir. Bu nedenle iki kültürel unsur karşılaştırıldığında aralarında gözle görülür farklar ortaya çıktığı görülmektedir (Basat, 2013).

1972 yılı Ekim ayında Paris'te yapılan UNESCO Genel Konferansı genel oturumunda imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne bakıldığında kültür mirasının, kültürel ve doğal miras olarak iki başlık altında incelendiği ve bu şekilde koruma altına alındığı görülmektedir. Sözleşmede kültürel miras başlığı adı altında anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç farklı kategori şeklinde incelenmiştir. Fizyolojik ve biyolojik gibi oluşum topluluklarından meydana gelen anıtlar, hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği alanlar, jeolojik ve fizyografik oluşumlar doğal miras başlığı altında yer almaktadır (UNESCO, 2021b).

Somut olmayan kültürel miras, bireyin kültürüyle ilgili bir kimlik hissi yaşamasını sağlar. Bu bağlamda kültürel mirasın ortaya çıkmasında, geliştirilmesinde ve aktarılmasında kolektif açıdan etki eder. Devamlı göç halinde olan toplumlar mirası da farklı bölgelere taşıyabilmektedirler. Bu yüzden zamanla farklı yerlerdeki toplumlar benzer bir miras ifadesini paylaşabilmektedirler. Yaşayan miras olarak da ifade edilen kültürel miras, topluma kimlik duygusu sağlarken, bireyi de yaratıcılığa teşvik etmemedir. Bunların yanı sıra somut olmayan kültürel miras, geleneksel bilgi ve beceri, eğitim, kültür, doğa gibi sağlık hizmetleri, doğal kaynak sistemi yönetimi, sürdürülebilir kalkınma, refah toplumu alt kategorilere sahiptir (UNESCO). Somut olmayan kültürel miraslar, medeniyetin temsili ve insanların bilgilerinin özü olduğu için farklı kültür ve geleneklerin simgesi olarak görülmektedir (Cheng and Yuan, 2021, s. 893).

1.2. Geleneksel El Sanatları

El sanatları, kişinin el becerisine bağlı olarak ürettiği, genel olarak hammadde ile yapılan, basit el malzemeleriyle imal edilen ve toplumun kültürünü, gelenek-göreneklerini, folklorik özelliklerini yansıtan, imal eden ustanın zevkini ve becerisini yansıtan, yerel ve etnik kültürel değerleri aktaran ve maddi kazanç elde etmeye bağlı olarak yapılan etkinliklerdir (Okyay, 2008). El sanatları toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini, el becerilerini ve sanat zevkini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda toplumun inanç sisteminden kaynaklı olarak kültürel ve dini özellikler taşıyabilmektedir. Bununla beraber inanç ve kültürel özellikler harmanlaşarak geleneksel bir özellik kazanmış olabilmektedir.

El sanatları toplumun kültürünü ve hayat tarzını yansıtan unsurlar olarak ele alınabilmektedir. Bu unsurlar kültürel etkileşimi sağlayarak geleneksel mirasın geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe aktarılmasını sağlayan sanat ürünleridir (Bozok, vd., 2015). El sanatları ilk başlarda insanların yaşam şartlarına ayak uydurma, hayatı

kolaylaştırma, günlük hayatta sıkça kullanılan eşyalardan yapılmaya başlanmışsa da zaman içerisinde süs eşyaları olarak da yapılmaya başlanmıştır. Bu eşyalar kilim, kap kacak, kıyafet, patik, takı, küçük el aletleri ve akla gelebilecek her türlü eşya olabilmektedir. İlk zamanlarda toplumun barınma, korunma, iletişim vb. ihtiyaçlarından ötürü yapılmaya başlanmış olmasına rağmen zaman içerisinde insanların beğenisinden dolayı para kazanma amacıyla üretilmeye başlanmıştır. Bu nedenle bazı takılar, günlük kullanım takısı olmanın yanı sıra tasarım anlamında bir takının ötesine geçmiştir.

Zamanla makinelerin kullanılmaya başlanması, malzeme ve hammaddenin az bulunması veyahut seri üretimle birlikte ürünün birim fiyatında daha ucuza mal edilmesi bazı el sanatlarına olan ilginin azalmasına hatta zaman içerisinde yok olmasına sebebiyet vermektedir. Kuşaktan kuşağa usta-çırak yolu ile aktarılan el sanatları sürekli form ve biçim yönünden değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun en büyük nedeni toplumun zevk ve beğenisinin değişimi, moda ve çağa ayak uydurma ve sürekli yeni tasarımlar üretme arzusu içerisinde olumasıdır. Yeni yetişen neslin, eskiye yenilik katma arzusu olduğundan el sanatlarında bir ilerleme olmaktadır.

1.3. Gümüşçülük Geleneği

Birçok yazılı kaynakta takı tarihinin Anadolu'da başladığı görülmektedir. Değerli maden olarak ilk başta altın ve bakır işlenmiş, daha sonradan gümüş işlenmeye başlanmıştır. Gümüş madenin ilk defa milattan önce 4000 yılında kullanıldığı belirlenmiştir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilen objeler incelendiğinde, gümüş işlemeciliğinin M.Ö. 3000'den beri Mezopotamya'da kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Anadolu'da kullanılmaya başlandığı tarih ise M.Ö. 2500 olarak tahmin edilmektedir. Ur kral mezarlığında bulunan gümüş parçalar (M.Ö.2230) ile Troya (Çanakkale Hisarlık tepesi civarı) yakınlarında çıkarılan iki kulplu gümüş küpe (M.Ö. 2200 British Museum) bunun örneklerindedir (Aydın, 2006).

Gümüş, değerli olması ve kolay işlenebilirliği açısından birçok toplum tarafından işlenmiştir. Madeni para olarak gümüşün kullanılması bunun en belirgin özelliğidir. Anadolu'da gümüş işçiliği olarak telkâri, kazaziye, savat, ravak, kakma, ajur, kalem atma, akıtma, mihlama ve hasır gibi farklı işlemlerde gümüş sanatı bulunmaktadır. Usta-çırak yolu ile öğrenilen el sanatları geçmişten günümüze aynı yöntem ile aktarılmaktadır. Kimi el sanatı zamanın şartlarından ötürü unutulmaya yüz tutmuş olsa da kimi el sanatları ise günümüze kadar ulaşmıştır.

2. Mardin'de Kültürel Miras Unsurları

Mardin, Dicle ve Fırat Nehirleri arası olarak kabul edilen ve Mezopotamya olarak adlandırılan bölgenin kuzeyinde yer almaktadır. Bir dağın yamacına inşa edilen Mardin birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Farklı zamanlarda farklı etnik gruplara ev sahipliği yapan Mardin, günümüzde de Süryanilere, Araplara, Türklere, Kürtlere ve Ermenilere ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Hıristiyanlık, Müslümanlık, Yahudilik, Ezidilik ve Şemsilik gibi farklı inançları da bir arada barındırmaktadır. Bu kozmopolit çeşitlilik sayesinde Mardin, geçmişten gelen kültürel mirasını da korumuş olmaktadır (Işık ve Güneş, 2014).

Mardin'de farklı dini inanışların yanı sıra sanatta tarihi değeri olan cami, türbe, kilise, manastır ve benzeri dini eserler bulunmaktadır. Öte yandan Mardin'de kendine has şehir dokusu ve mimarisi ile korunmaya değer çok önemli sivil mimarlık örneklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu örnekleri günümüze kadar koruyarak iletebilmiş ender şehirlerdendir (Tunçer, 2013).

Farklı zamanlarda inşa edilen tarihi yapılara sahip olan Mardin, gündüzleri bir mezarlığı andırırken akşamları ise karanlığın çökmesi ve Mardin Kalesi'nin aydınlatmasıyla birlikte bir gerdanlığa bürünmektedir. Açık hava müzesi konumunda olan Mardin, başlı başına görsel bir şölen sergilemektedir. Taş işçiliğinin yanı sıra birçok farklı el sanatının da yapıldığı Mardin'de, birbirinden farklı gelenek, görenek, müzik, eğlence ve yemek türleri bulunmaktadır. Farklı toplumların bir arada yaşamış olmasıyla beraber birlikte kutlanan bayramlar, seyranlar; paylaşılan acılar, sevinçler; yapılan törenler ve festivaller ile birlikte Mardin'de birden çok farklı dilin (Süryanice, Arapça, Kürtçe, Türkçe ve Ermenice) konuşulması sayesinde kültürel zenginliğin doruğuna ulaştığı söylenebilmektedir.

Bu anlamda mimari, arkeolojik, etnografik, tarihi ve görsel değerleri ile Mardin, kültürel miras adı altında Venedik ve Kudüs'ten sonra dünyada yaşanır üç sit şehirden bir tanesidir. Mardin, günümüz dünyasında ender bir alan olan çok etnikli, çok dinli ve çok dilli bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı Mardin, dünyanın en önemli "Çok kültürlülük müzesi" olarak adlandırılabilir bölgelelerinden bir tanesidir (Işık ve Güneş, 2014).

2.1. Mardin'in Somut Kültürel Miras Değerleri

İnsan yapımı binalar, tarihi eserler, anıtlar, araç gereçler ve diğer varlıkların tümü somut kültürel miras olarak kabul edilir. Bu kültürel miraslar gelecek adına korunması ve muhafaza edilmesi gereken değerlerdir.

Toplumun toplumu yapan en önemli değerlerden bir tanesi sanattır. Toplum, sanatı var olduğu sürece nefes alıyor demektir. Bu sanat kimi zaman bir mimari yapıda kendini belli ederken kimi zaman da bir ustanın elinden çıkmış olan narin bir eser olabilmektedir. Sanatta kullanılan motifler, desenler, renkler ve şekiller o toplumun hem sanat anlayışını hem de sanattaki estetik duygusunu ortaya çıkarmaktadır.

Mardin'de farklı toplumların bir arada yaşamış olmasından ve bu toplumların birbirlerinin kültürlerinden etkilenmesinden dolayı sanatta da etkileşim olmuştur. Bu yüzden aynı estetik anlayışı hem kilise yapılarında hem de cami yapılarında görmek mümkündür. Bu etkileşim mimaride olduğu gibi yemek kültüründe de kendini göstermektedir.

Mardin'in mimari dokusunu oluşturan başlıca unsurlar olarak kaleler, camiler ve mescitler, kiliseler, manastırlar, medreseler, kasırlar, geleneksel evler, abbara ve sokaklardır. Somut kültürel miras olarak adlandırılan bu kültürel değerler Mardin'i Mardin yapan en temel unsurlardır.

2.2. Mardin'in Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı Mardin; tarihi, kültürel mirası ve mimari yapısı ile insanların ilgisini çeken, hoşgörülü ve uyumlu bir ortamda farklı inançlardan insanların bir arada yaşadığı dünyanın ve Türkiye'nin en gözde şehirlerindedir. Sahip olduğu bu kültürel zenginlik ve tarihi yapıların dokusu dünya kültür mirası için de bir zenginliktir (Çoban, 2013).

Mardin'in tarihi kenti, arkeolojik ve tarihi değerlerinin yanı sıra farklı din, kültür, inanış ve etnik kökenlerin oluşturduğu somut olmayan kültürel mirasıyla da nadir rastlanan bir kültürel peyzaj değeridir. Mardin, farklı topluluklardan oluşan çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Somut olmayan kültürel miras olarak oldukça zengin bir konumdadır. Bu bağlamda küresel anlamda bir kültür merkezi olabilecek özelliğindedir (ÇEKÜL, 2020).

Mardin'de mutfağı, halk oyunları, sözlü edebiyat geleneği (atasözleri, masal, efsane, destan) ve el sanatları olarak somut olmayan kültürel miras bakımından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Geçmiş yıllardan beri farklı dini inançları bir arada barındıran Mardin, gelenek-göreneklerini modern bir anlayış içinde sürdürmektedir. Bu güzelliğin bir yansıması

olan el sanatlarının merkezi konumuna gelmektedir. El sanatları olarak başta telkâri olmak üzere, kuyumculuk, yorgancılık, iğne oyası, bakırcılık, taş işlemeciliği, el nakışı, testi çanak-çömlekçilik, basmacılık, dokumacılık, oyacılık, sibbeğ olarak bilinen boyacılık, dericilik (debbağ), sabunculuk, kendine has bir kumaş dokuması olan şal u şepik, kilim dokumacılığı, kakmacılık, keçecilik, kalburculuk ve semercilik gibi birbirinden farklı el sanatları geçmiş yıllardan beri el yormadı ile işlenmektedir. Aynı zamanda insan tarafından üretilen tüm değerli eşyaların yanında kurallar ve davranışlar bütünü somut olmayan kültür miras öğelerine birer örnek teşkil etmektedir.

2.3. Mardin'de Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Telkâri Sanatı

Farsça bir kelime olan telkâri sözcüğü, üretim esnasında kullanılan “tel” ve Farsçada örme anlamına gelen “kâri “ kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir (MEGEP, 2006, s.3).

Teli örnek veya işlemek anlamına gelen telkâri sanatına verilen bir diğer isim ise “vav” işidir. Bu isim Osmanlıcada bulunan “vav” harfinin telkâri sanatının birçok uygulamasında desen olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. “Çift işi” telkâri sanatına verilen isimlerden bir diğeridir. İsmi, yapım esnasında parçaların sırayla bir araya getirilmesinde kullanılan, ucu oldukça sivri olan ve ‘çift’ olarak adlandırılan el aletinden almaktadır (Kuşoğlu, 1986; akt. Gündüz, 2018, s. 52).

Telkâri sanatı bir teknik olarak filigre olarak da anılmaktadır. Filigre sözcüğünün adı Latince kökenli olup filum (iplik) ve granum (buğday) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmaktadır (Türe, 2000; akt. Öztürk, 2012, s. 44).

Telkâri el sanatı genel olarak saf haldeki altın ve gümüşün yüksek dereceli ateşte eritilerek ince tel haline dönüştürülmesi ve bu tellerin çift ile eğip bükülerek işlendiği bir el sanatıdır. Genellikle iki farklı kalınlıktaki telin işlenmesiyle yapılır. Çatı teli olarak ifade edilen ortalama 90 mikron olan dış çerçeve teli ve iç dolgu olarak ifade edilen ortalama 30 mikron telkâri telinin işlenmesiyle yapılır.

Telkâri sanatında günlük kullanım takısı olarak kolye, küpe, yüzük, bileklik, bilezik, broş, şahmeran ve halhal gibi takılar yapılmakla beraber ibrik, gondol, tablo, gelin tacı, masa üstü isimlik, sigaralık, şekerlik ve fincan takımı gibi süs eşyaları da yapılmaktadır. Bunun yanı sıra tarihi mekân maketleri de yapılabilmektedir. Yapılan bu maketlerde sanatçının mimariyi de iyi bilmesi gerekmektedir. Özel tasarım isteyen müşterilere de daha özgün modeller yapılabilmektedir.

Çin’de telkâri sanatı iki farklı şekilde iplik dokuma ve kakma olarak yapılmaktadır. Saraydan çıkıp halk tarafından da tercih edilen telkâri kakma sanatı kolye, küpe, broş, mobilya gibi günlük ürünlerin süslemelerinde de uygulandığı görülmektedir (Feng, 2019, 68).

2.3.1 Telkâri Sanatının Tarihi

İnsanlık tarihi kadar eski olan takı tarihine bakıldığında ilk takıların henüz yerleşik düzene geçilmediği Paleolitik Çağ’da süslenme takılarının yanında av malzemeleri ve korunma amaçlı muskalar olarak yaratıldığı görülmektedir. Kazıma, delme ve dizme gibi farklı işlemler ile yapılan ilk takılar fazla sert olmayan ve kolaylıkla işlenebilen değerli ve yarı değerli süs taşları olmakla beraber avlanılan hayvanlardan elde edilen diş, boynuz, tırnak ve kemik gibi kara canlıları ve deniz yumuşakçalarından elde edilen kabuklar takı olarak kullanılmıştır. Bir takı çeşidi olan telkâri sanatının geçmişinin ise çok eskilere dayandığı görülmektedir. Günümüzden yaklaşık 8000 yıl öncesine dayanan yerleşim bölgesi olan Çatalhöyük’te bulunan bakır ve kurşundan yapılmış süs eşyalarının bir kısmında telkâri örnekleri görülmektedir (Arseven, 1975).

Telkâri sanatı, arkeolojik kazılardan sonra elde edilen verilere göre M.Ö. 3000 yılından beri Mezopotamya'da, M.Ö.2500'lerden bu yana da Anadolu'da kullanıldığı bilinmektedir. Araştırmalara göre telkârinin merkezinin 12. yy' da Musul olduğu, bu sanatın Musul'dan Suriye'ye, oradan da Anadolu'ya geçtiği 15. yüzyıldan bu yana ise Türkler arasında da telkâri yapıldığı bilinmektedir (Gündüz, 2019).

2.3.2. Telkâri Sanatının İşleniş Biçimi

Telkâri işlemesi genel olarak üç aşamada yapılmaktadır. İlk aşamada çatı telleriyle motifin ana iskeleti oluşturulur ve uç kısımları kaynak ile kaynatılmaktadır. İkinci aşamada oluşturulan modelin iç kısmı telkâri telleriyle doldurulur. Üçüncü ve son aşamada ise tüm parçanın üzerine toz kaynak serpiştirilip kaynak işlemi yapılır. Böylelikle parçadan bir bütün elde edilmiş olur. Kaynak işlemleri bittikten sonra su ile seyreltilmiş sülfürik asit ile ağırtılıp parlatılır.

2.3.3. Telkâri Sanatında Kullanılan Motifler

Telkâri sanatında takının yanı sıra birçok süs eşyası da imal edilebilir. Bunlar mücevher kutuları, şamdanlar, tepsiler, sigara ağızlıkları, şekerlikler, tütün kutusu, fincan zarfları, tepsiler, kemerler tepecikler, aynalar vazolar yanı sıra abajurlar, çeşitli tabaklar, düğmeler de olabilir.

Şekil 1. Telkâri sanatıyla işlenmiş gümüş takılar

2.3.4. Telkâri Sanatında Kullanılan Malzemeler

Telkâri sanatında kullanılan malzemeler olarak başta çift gelmektedir. Çift ile sarılan telkâri teli kuyumculuk makası ile kesilmektedir. Teli inceltmek için elmas haddeler, telin kalınlığını ölçmek için kumpas ve mikron metre, teli bükmek için pense çeşitleri (yuvarlak, düz ve kargo burnu) kullanılmaktadır. Bal mumu, çekiç, örs, zımpara, cila bezleri ve cila taşları kullanılan diğer malzemelerdir. Yapılan telkâri çalışması kaynak aşamasında iken kaynağın parça ile bütünleşmesi için boraks (sıvı veya katı) kullanılmaktadır. Takının kaynak işlemi bittikten sonra halk arasında zaç yağı olarak adlandırılan sülfürik asit ile ağırtılır. Sülfürik asidin içine su katılarak asidin yoğunluğu seyreltilir. Takı ağırtıldıktan sonra parlaması için çelik bilye dolabına atılır. Telkâri sanatında dolgular çatının şekline göre isimlendirilir. Bunlar: Mekik, vav, damla ve yuvarlak (teker) dolgudur.

3. Telkâri Sanatının Mardin'in Kültürel Mirası Açısından Önemi ve Turizmdeki Yeri

Turizm, insanların yeni yerleri gezip-görme ve tanıma amacıyla ikamet edilen bölgeden başka bir bölgeye yaptığı seyahatleri kapsamaktadır. İnsanlar genellikle yeni yerleri keşfetmek, farklı gelenek ve görenekleri tanımak ve yeni deneyimler yaşamak için sürekli bir

arayış içerisinde. Bu yüzden yeni yerleri görmek ve farklı kültürleri tanımak bir ihtiyaç olarak görülmekte ve turizm sayesinde bu ihtiyaç karşılanmaktadır.

Turizm sektörünün gelişmesi ve doyumuna ulaşması 20. yüzyılın son çeyreğinde başlamıştır. Bunun sonucunda yeni pazar arayışlarına girilmiş ve çeşitli turizm şekilleri ortaya çıkmıştır. Bunlar; macera turizmi, özel ilgi turizmi, eko turizm ve kültürel turizm olarak gelişmiştir. Kültürel turizm, turizm çeşitleri arasında en hızlı gelişip büyüyen tiplerinden bir tanesi olmuştur (Günel, 2013).

Kültür turizmi, ziyaretçilerin gittikleri bölgelerdeki tarihi ve bir topluma ait değerleri görmeye yönelik olan gezilere verilen tanımdır. 1980'li yılların başında Avrupa Komisyonu'nun, Avrupa Birliği'nin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar esnasında ortaya çıkmıştır. Kültür turizminin ortaya çıkış sebeplerinin başında deniz-kum-güneş üçlüsüne karşılık olarak tatil turizminin çevreye ve ekolojik dengeye verdiği hasarları önlemek ve insanların tarihi değerler hakkında daha fazla bilgilmesini sağlamaktır (Can, 2013).

Turizm sektörü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de her geçen gün gelişmektedir. İnsanların farklı bir kültürle tanışmak istemeleri, kültür turizmi açısından en önemli faktörlerden bir tanesidir. Özellikle tarihî yapısı, mimarî dokusu, kültürel yaşamı ve etnik kökeni gibi çok farklı bir kimliğe sahip olan Mardin'in, insanı kendine çeken büyüleyici bir konumu bulunmaktadır. Bu özelliğiyle birlikte Mardin'in kültür turizmi açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Tarihi çağlardan beri Süryaniler, Araplar, Kürtler, Ermeniler, Türkler ve Yahudiler gibi farklı ırkların bir arada yaşamış olmaları günümüz kültürel turizmin oluşmasına ön ayak olmuştur. Dünya genelinde özellikle son yıllarda tarihî mimariye yönelik yapılan turizm etkinlikleri, turizm eğilimine bağlı gelişerek Mardin'i de olumlu yönde etkilemiştir. Bu bakımdan Mardin, mimari anlamda tarihsel ve kültürel açıdan eşine az rastlanan bir konum durumundadır.

2015-2018 yılları arasında Mardin'deki geceleme istatistiklerine bakıldığında zaman aralığı düşüşler yaşanmış olsa da, son yıllarda yükselmeye doğru ciddi bir ivme kazanmış durumdadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Özellikle son yıllarda Mardin'in dizi ve filmlerde tanıtılması veya sosyal medya aracılığıyla reklamının yapılması Mardin'e olan ilginin artmasına vesile olmuştur. Kültürel zenginliği görmek ve yaşamak isteyen turistler için Mardin, önemli bir yere sahiptir. Turistlerin Mardin'i tercih etmelerindeki en önemli etkenlerden biri de son yıllarda sıkça rastlanan "otantiklik" duygusunu yaşatmış olmasıdır. Birçok geleneksel tarihi evin kafe, konak, otel veya butik otele çevrilmesi bunun en belirgin göstergesidir. Tarihi mimarinin yanı sıra el sanatları, turistlerin ilgi gösterdiği bir diğer unsurdur. El sanatları, turizm endüstrisi ile birlikte yoğun bir etkileşim halindedir.

Kültürel eşyaların turistik ürün olarak kullanımı orijinallik ve kalite bağlamında turistlerin gezi deneyimlerini zenginleştirmektedir. Turistlerin yaptığı harcama alanlarına bakıldığında zaman hediye eşya alışverişi ön sıralarda yer almaktadır. Yapılan bu harcamalarda kültürel bağlamı olan el sanatları başlı başına çekici bir unsur olarak turizmde önem taşımaktadır (Öter, 2010).

Turizm sektörü geleneksel el sanatlarının tanıtılması, geniş kitlelere ulaştırılması, korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması ve farkındalığın artırılması açısından çok önemli bir etkidir. El sanatları turizm sayesinde hem bölgesel hem de ülkesel anlamda korunup gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Buna bağlı olarak ihracatın oluşmasına da vesile olmaktadır (Çevik ve Özbek, 2018).

Türkiye turizmi için önemli bir gelir kaynağı olan el sanatları, önemli bir potansiyel güce sahiptir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'nin turizm gelirleri içerisinde en

büyük payı el sanatları ürünleri oluşturmaktadır (Can, 2013). Altın ve gümüş gibi değerli metaller, değerli taşlar, dokumalar ve daha birçok hammaddeden elde üretilen eşyalar turistlere satılmaktadır. Bu durum kültür mirasının turizm aracılığıyla pazarlanması anlamına gelmektedir (Öter, 2010).

El sanatlarının turizmde en önemli kullanımı, el sanatlarını dünya ülkelerine tanıtmaktır. Özellikle yöresel el sanatları, kültür turizm kapsamında ele alınabilecek turistik yerler ve tanıtım faaliyetleridir. Ayrıca el sanatları, bölgede yaşayan insanlara ekonomik katkı sağlamakta ve bölgenin kültürünün korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olmaktadır (Öztürk, 2014). El sanatları gibi turistik ürünlerin atölye, stant, satış mağazası, toptancı mağazası gibi yerlerde hem yerli hem de yabancı turistlere yapılan satışlar turistik alışveriş satışıyla alakalıdır. Turistik alışverişte olan satıcılar hem tüzel hem de özel kişiler olabilmektedir (Öter, 2010).

Hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgi gösterdiği telkâri ve bakır işlemciliği gibi el sanatları alışverişlerde özel bir yer tutmaktadır. Özellikle geçmişten gelen bir kültürel miras olarak telkâri sanatı, turistlerin en çok ilgi gösterdiği turistik ürün olarak göze çarpmaktadır. Telkâri sanatının tercih edilmesindeki en önemli etkenlerden biri de Süryaniler ile özdeşleşmiş el sanatı olmasıdır. Süryani bir ustanın elinden çıkmış bir telkâri çalışması turistler için önemli bir yere sahiptir.

Mardin turizmi için önemli gelir kaynağı olan telkâri sanatı, en çok rağbet gören turistik ürün olması nedeniyle işgücü niteliğinin artmasına vesile olarak istihdamın oluşmasını sağlamaktadır. Mardin'e gelen turistler genel olarak kullanım amaçlı takılar almalarının yanında hediye olarak da telkâri satın almaktadırlar.

Turistik bir ürün olan telkâri sanatının model ve tasarım açısından Mardin mimarisinde kullanılan motiflerden veya tasarımlardan yola çıkarak tasarlanmış olması kültürel açıdan manevi değerini arttırmaktadır. Böylelikle bir turistik ürün olmasının ötesine geçerek manevi bir boyut kazanmaktadır. Telkâri sanatı takı olmanın dışında sanat, ustalık, maharet, el emeği ve kültürü bir arada barındırmaktadır. Bunun bilincinde olan turistler için telkâri paha biçilemez bir değer kazanmaktadır.

Turistler genel olarak tasarım anlamında özgünlük arayışı içinde ve Mardin tarihini yansıtan tasarımlara ağırlık vermektedir. Bu nedenle de şahmeran, tavus kuşu, güvercin ve asma yaprağı gibi Mardin'in kültürüyle sentezlenmiş simgesel takılar turistlerin en çok ilgi gösterdikleri tasarımlar olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra çiçek motifleri, geometrik şekiller veya hayvan figürleri işlenen diğer telkâri modelleridir. İşlenen takı modeline göre kullanılan değerli taşlar sanata ekstra değer katmaktadır. Vücuda yararı olduğu düşünülen ve telkâri de en çok kullanılan taş ise akik taşıdır.

Süryanilerin ana sanatlarından biri olan telkâri sanatı, günümüzde her ne kadar Mardin bölgesinde az işlenmiş olsa da varlığını bir şekilde koruyabilmiştir. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi kilise ve manastırlarda kullanılan malzemelerin bir kısmı günümüzde de gümüşten imal edilmektedir. Bu malzemeler bazen telkâri sanatıyla bazen de diğer gümüş sanatlarıyla işlenmiştir. Özellikle din adamlarının kullanmış oldukları haçlar ve kilisede bulunan buhurdanlıklar, gelin ve damat tacı, asa, ufak kilise maketleri, İncil kaplamaları gümüş olarak imal edilip kiliseye bağışlanmaktaydı. Eser imal edildikten sonra usta tarafından parçanın bir tarafına adını, soyadını, günün tarihini ve hediye ettiği kilisenin ismini yazmaktaydı. Günümüzde Mardin'i ziyaret eden turistlerin birçoğu ziyarete açık olan kilise ve manastırların birçoğunda bu tarz çalışmaları görebilmektedir.

Diğer el sanatları gibi telkâri sanatı da yeni yetişen neslin bu mesleğe yönelmesinde her geçen gün ilgi kaybı yaşanmaktadır. Turistlerin son yıllarda telkâri sanatına olan ilgisinin

artması ve Mardin'de bulunan atölyelerin yetersizliğinden dolayı döküm telkâri olarak adlandırılan ve fabrika işi telkâri üretiminin yayılmasına sebep olmuştur. Döküm telkâri yöntemiyle imal edilen telkâri, el işi telkâriyi olumsuz yönde etkilemektedir. Kısa sürede imal edilmesinin yanı sıra maliyet açısından da daha ekonomik olması bunun en önemli sebeplerinden biridir.

Sonuç

İnsanları turizme yönelten temel nedenlerin biri de kültürdür. Turistler farklı kültürleri merak etmekte, gidilen destinasyonun gelenek-göreneklerini, örf-adetlerini yakından deneyimlemek istemekte ve kültür turizmine yönelmektedirler. Bir turizm çeşidi olarak kültür turizminin gelir sağlayıcı etkisinin yanı sıra kültürel değerlerin korunması ve ön plana çıkarılması hususunda etkisi büyüktür. Mardin ilinin kültür turizminde kültürel değer olarak ön plana çıkan temel faktörlerden birisi telkâri sanatıdır. Telkâri sanatının asırlar boyu Mardin'de geleneksel yöntemlerle işlenmesi ve günümüze kadar korunabilmesi kültürel miras açısından değerini arttırmaktadır.

Telkâri sanatı genelde Türkiye, özelde ise Mardin için oldukça önemli ve tarihi çok eskilere dayanan bir el sanatı örneğidir. Köklü bir geçmişe sahip olan telkâri sanatını yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak kültürel miras açısından ve çok kültürlü yapı oldukça önemlidir. Ayrıca turistik bir ürün olarak ele alınan telkâri sanatının turistlerin ilgisini çektiği ve alışverişlerde geniş bir yer tuttuğu görülmektedir. Mardin'e gelen hem yerli hem de yabancı turistlerin telkâri başta olmak üzere el sanatlarına yoğun bir şekilde ilgi gösterdiği göze çarpmaktadır. Turistlerin yoğun ilgi gösterdiği telkâri sanatında çiçek modelleri, hayvan figürleri ve geometrik şekillerinden ziyade kültürel değerleri simgeleyen tasarımlara daha fazla ilgi gösterildiği görülmektedir. Bu modellerden tavus kuşu, şahmeran, güvercin ve asma yaprağı gibi Mardin ile bütünleşmiş olan simgelerin işlendiği takıların daha fazla talep edildiği görülmektedir. Turistler için telkâri sanatının bir turistik ürün olmaktan ziyade, kültürel bir değer olarak görüldüğü ve bu yüzden alışverişlerde daha fazla yer verildiği dikkat çekmektedir.

Turistlerin en çok değer verdiği konulardan bir tanesi de satın almak istediği takının bir Süryani ustası tarafından işlenmiş olmasıdır. Bunun en büyük sebeplerinden biri de telkâri sanatının Süryanilerin ana sanatlarından bir tanesi olmasıdır. Telkâri sanatının Mardin'e gelen turistler sayesinde hem bilinirliği artmakta hem de yapılan satışlar sayesinde istihdamın oluşmasına olanak sağlanmaktadır. Bu yüzden kültürel miras olarak ele alınan telkâri sanatının Mardin turizmine doğrudan olarak etki ettiği görülmektedir.

Son yıllara bakıldığında zaman turistler tarafından telkâri sanatına ilginin arttığı görülmektedir. Ancak telkâri sanatını işleyen ustaların az olması ve Mardin'de gerektiği kadar telkâri atölyesinin bulunmaması, telkârinin makinelerle işlenmesine sebep olmuştur. Döküm telkâri olarak adlandırılan makine işi telkârinin üretilmesindeki en büyük nedenleri arasında el işi telkârinin sabır isteyen ve zaman alan bir iş olmasıdır. Bu yüzden yeni yetişen neslin telkâri sanatına çok fazla ilgi göstermediği görülmektedir. Özellikle turizm işletmesi yöneticileri, sivil toplum kuruluşları, turizm akademisyenleri ve telkâri ustaları telkâri sanatı üzerine ortak çalışmalar ve projeler geliştirerek hayata geçirmelidir. Bunların yanı sıra üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültesi'nde takı tasarım gibi bölümlerde telkâri alanı açılarak genç nesil bu alana yönlendirilebilir.

Halk teşvik edilip, iç turizme yönlendirilmeli, telkâri sanatının devamlılığını sağlamak için kamu ve özel sektör kuruluşları birlikte hareket ederek usta yetiştirme ve turizm ürünü olarak telkâri sanatını pazarlama faaliyetlerini arttırmalıdır.

Bu çalışmanın, telkâri sanatı hakkında araştırma yapacak olan bilim insanlarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Mardin'in kültür turizminde istenilen payı alabilmesi ve telkâri sanatının gelecek kuşaklara aktarılıp, yabancı kültürlerle daha iyi tanıtılması için yerel yönetimler tarafından gerekli tanıtım faaliyetleri arttırılmalıdır.

Telkâri sanatı ve genel olarak el sanatları ustalarından bilgi alınarak daha fazla çalışma yapılarak özellikle el sanatlarının gelişimi konusunda eksiklikler ve yapılması gerekenler ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Araştırmanın yapıldığı dönemde Pandemi nedeniyle alan araştırması yapılmadığından alan araştırmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Arseven, C. E. (1975). **Sanat Ansiklopedisi, Fasikül (Cilt I, II)**. İstanbul: M.E.B.
- Aydın, A. (2006). "Mardin'de Gümüş İşlemeciliğinin (Telkâri) Gelişimi ve Yöre Ekonomisine Katkıları". Mardin: **I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, 26-27-28 Mayıs.
- Basat, E. M. (2013). "Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek", **Milli Folklor Dergisi**, Sayı 100, 61-71.
- Bozok, D., Demirbulat, Ö. G. ve Özdemir, S. S. (2015). "El Sanatları ve Turizm İlişkisi Çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Örnekler Doğrultusunda Değerlendirilmesi", **14. Geleneksel Turizm Paneli** (2015), Sakarya. s. 564-569
- Can, M. (2013). "Geleneksel Türk El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkısı". **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt. 5, No. 2, 259-266.
- Cheng, L. and Yuan, Y. (2021). "Intellectual Property Tools in Safeguarding Intangible Cultural Heritage: A Chinese Perspective". **International Journal for the Semiotics of Law**, 34:893–906. <https://doi.org/10.1007/s11196-020-09732-7>
- ÇEKÜL. (2020). <https://www.cekulvakfi.org.tr/makale/mardinin-unesco-dunya-miras-listesi-adaylik-surecinin-degerlendirilmesi>, Erişim Tarihi: 23.12.2020.
- Çevik, M. ve Özbek, Ö. (2018). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Taşıyıcısı Olarak Geleneksel El Sanatları: Gönen İlçesinin Yaşayan Mirası". **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, (6/4) 588-603.
- Çoban, S. (2017). "Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu". **Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi**, 13-23.
- Feng, J. (2019). "The Complex Beauty of Chinese Filigree Inlay Art". **China Today**. May2019, Vol. 68 Issue 5, p68-69. 2p.
- Günel, V. (2013). "Mardin İli'nde Kültürel Turizm Potansiyeli". **Marmara Coğrafya Dergisi**, 91-122.
- Gündüz, E. (2019). "Telkâri Sanatı ve Alıntısı", **Ulak Bilge**, 783-792.
- Gündüz, E. (2018). **Telkâri Sanatı Alanında Öğrenci Yeterliklerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Temel Tasarım İlke Ve Öğeleri Açısından Değerlendirilmesi**.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Işık, G. ve Güneş, M. (2014). “Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği”. **TUCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu**, 449-462.

MEGEP. (2006). Telkâri, **Kuyumculuk Teknolojisi**, Ankara.

Okyay, G. (2008). **Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatlarında Hasır Örgüsü ve Kazalığın Araştırılması ve Öğretim Programı Önerisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Osman, G. (2018). “Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras”, **ERDEM**, Sayı 75, 99-120.

Öter, Z. (2010). “Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Milli Folklor Dergisi**, Sayı 86, 174-185.

Öztürk, Ö. (2012). **Geleneksel Urfa Giysilerinde Kullanılan Altın ve Gümüş Kemerlerin İncelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). Konaklama İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>

Tabakçı, N. (2008). **Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tunçer, M. (2013). “Mardin’in Korunması ve UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Girmesi”. **İdeal Kent**, Mayıs 2013, Sayı 9, 99-113.

UNESCO (2020). <https://www.unesco.org.tr/> Erişim tarihi: 07.01.2021.

UNESCO (2021a). Sözleşmeler, <https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler> Erişim tarihi: 09.01.2021.

UNESCO (2021b). <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> Erişim tarihi: 09.01.2021.